

Sermaye, Teknoloji ve Proletarya

Miguel Amorós

28.10.2012

Proletaryanın kökenleri, feodal toplumun kendini ekonomiye dayalı örgütlediği ve kapitalist topluma dönüştüğü tarihsel dönemde aranmalıdır. Bu dönüşüm, emtia dolaşımına egemen olan sermayenin, teknoloji ve uzmanlaşmanın başrol oynadığı bir “sanayi devrimi” vasıtasıyla üretim alanını işgal ettiği zamana denk düşer. Emtia, yani parayla değiş tokuş edilen ürün, tarih boyunca çeşitli dönemlerde, her seferinde ticaret ile bağlantılı olarak ortaya çıktı, ancak daha önce hiçbir zaman toplumda merkezi bir yere sahip değildi ve onun mantığı bu nedenle daha önce toplumsal düzeni asla belirlememişti. “Aydınlanma Yüzyılı” denen 18. yüzyılda, devletlerin askeri ihtiyaçları ile ortaya çıkan muazzam talep, yeni bir üretim sistemi doğurdu: Fabrika ve onun bilime ve seri üretime dayanan, tek taraflı teknolojisi. Üretimin mal üretimi haline geldiği gerçeği başlı başına önemlidir çünkü ham maddeye değer katan özel bir emtiayı ima eder: Bu emtia emektir. Kısacası, emtia üretimi, bir proletarya oluşturulmasını gerektiriyordu. Belli bir teknoloji ve devletin amaçladığı belli bir kalkınma planı tarafından yaratılan koşullar altında, sermaye kendi karşısını, ücretli emekçiyi yarattı. Sanayi proletaryası da bu iki faktörün ürünüdür. Somut olarak, buhar makinesinin olduğu kadar, askeri-endüstriyel modeldeki emek tasnif sisteminin de meyvesidir.

Modern çağ boyunca bu dönüşümü haber veren değişikliklerin öncesinde, düşünce yavaş bir evrim süreci geçirmiş ve dinin yerine akıl gelmiştir. Dünyevileşen adam, göklerden yeryüzüne indi. Dünya, doğru bakıldığında, ruhani rehberler olmadan, kendi terimleriyle açıklanabiliyordu. Gelenek ve otoritenin yerine geçen bilim, en yüksek düşünce biçimi olarak kabul edildi. Yeni bir inanç ortaya çıktı, ilerlemeye olan inanç, bilimsel bilgi ve teknolojik yeniliklerin yayılmasıyla, neredeyse otomatik olarak insanlığın iyileşeceğine dair inanç. Ancak ilerlemeci akıl, bilmenin tatmini ile yetinmedi ve tahakküm burcunda ilerlemek istedi. İlerleme doktrini, doğanın güçlerini tahakküm altına almanın ve onları egemen çıkarlarının hizmetine koymanın yanı sıra, neredeyse bir cennet olarak tasvir edilen geleceği ve sefil bir geri kalmışlık olarak algılanan geçmişin tümüyle yıkılmasını bir amaç olarak ima eder. Bilim ve teknolojinin temel dayanak noktalarından birisi olan sürekli değişim, ahlaki bir görev statüsüne yükseltildi. Değişime karşı çıkmak demek, ilerlemeye karşı olmak, yoksulluğu ve cehaleti savunmak demektir. Güç dengesi, makinelerin ve rasyonelleşen şirketlerin lehine kaydı çünkü doğanın tahakkümü, bir başka deyişle, ilerleme, bilim ve teknoloji altında köleliğe dönüştü. Düşünceyi araç olarak gören bu zihniyet, kapitalizmin önünü açtı ve gelişmesi için elverişli koşullar

yarattı. Emtianın dayattığı yeni durumda işçi, endüstriyel mekanizmanın bir parçası, artı değer kaynağı ve makinenin bir kölesiydi. Mal ve dolayısıyla emeğin üretimi, rasyonelleşme ve teknolojik yeniliğe gittikçe daha fazla tabi olacaktır. Gerçek kapitalist tahakküm kişisel değildir çünkü onu uygulayanlar her zaman, kendi koymadıkları kuralları, sonucu ne olursa olsun uygulayanlardır. Bu tahakkümün esası, şeylerin insanlar üzerindeki gücüdür, ya da, daha doğrusu, bu gücün kurbanlarına karşı nasıl kişiselleştigiinden bağımsız olarak, bireyin, şeyler arasındaki aracı, bir mekanizmanın ikincil bir parçası, yabancı yasaların bir oyuncacı olarak gözükmesi sayesinde soyutlamanın sosyal ve ekolojik gerçeklik üzerindeki gücüdür. Bu soyutlama, son derece teknik araçlar vasıtasıyla somut bir biçim alır. Teknolojiye giderek daha bağımlı hale gelir. Tahakküm, somut ekonomik alandan koparak gittikçe daha fazla teknik bir yapıya sahip olurken, teknolojinin kendisi, soyutlamanın kalbindeki ekonomik alanın içinde büyüdüğü için, giderek sınıflar üstü, fütürist bir fetişe dönüşecekti. Bilimsel – teknolojik kriterler içselleştirilerek, özel ve kamu işlerinin yönetiminde ideolojik ve siyasi kriterlerin yerine geçecekti. Son olarak, baskın kültürün ve ekonominin iyiliği için, bilim ve teknoloji, bireysel ve kolektif varoluşu örgütleyen rehberler olarak, bir ideoloji şeklini almaya başlayacaktı.

İlk aşamasında, kapitalizmin temel çelişkisi, sermaye ile ücretli emek arasındaki çelişki, burjuva sınıfı ve işçi sınıfı arasındaki çelişki oldu. Kapitalizmin özü olan, şeylerin bireyler üzerindeki gerçek tahakkümü, başlangıçta kişisel ya da sınıf sömürüsü görünümündeydi. Sınıf mücadelesinin kapitalizmin sınırları içinde devam ettiği gerçeğine ve sermaye ve emeğin birlikte, aynı ilişkinin iki kutbu gibi, özel bir çıkarlar topluluğu teşkil ettiği gerçeğine rağmen burjuvazi ve proletarya arasında mutlak bir uyumsuzluk varmış gibi görünüyordu. Aslında onların aşırı zıtlığı, emtianın topluma hızlı girişinin sonucuydu; Kapitalizm, ona uyumlu olan, oy hakkı, örgütlenme özgürlüğü ve grev hakkının gibi adli ve siyasi biçimlerin gelişmesinden daha hızlı, onların gelişmesini geride bırakarak büyüdü. Eski rejimin, sınıfları hala etkileyen kalıntıları tarafından engellenen bu biçimler, çatışmayı hafifletmekten acizdi. Bu nedenle işçi hareketi, sadece emek reformlarıyla değil, aynı zamanda siyasi haklar talep etmeye başladı ve aşılması imkânsız engellerle karşı karşıya kaldığında, bu engelleri aşmak için toplumsal devrim dışında hiçbir yol olmadığı sonucuna vardı. Burjuva ihtiyaçlarına uyum sağlayan tarihsel biçimler kuruluş süreci içindeyken, işçi hareketi yöntemler meselesi üzerinde bölündü ve sadece hedefler konusunda birlik oldu. Hem reformistler, hem devrimciler, kullandıkları araçlar

farklı olsa bile, aynı amaçların peşinde olduklarını iddia ettiler. Bununla beraber, zanaatkârlığın gerilemesi ve sisteme entegrasyonu ile varoluşu mümkün olan emek bürokrasisi ve onun müşterileri, reformizm ve Jakobenliğin uygulamaları sonucunda yaratıldı. Siyasi-ekonomik gelişmenin bir sonraki aşamasında, işçi partileri, sendika işbirlikçiliği, Fordizm, vb., sermaye ve emek arasındaki çelişkinin daha önce görüldüğü kadar mutlak olmadığını ortaya çıkardı. Sosyal reformlar, işçi devletine ya da işçi toplumuna yol açmadı, ama gelişen bir tüketici toplumu meydana getirdi.

Devrimci proletarya gerçekten de, hareketin yenilmeyen bölümünü ve gelecekteki devrimlere bıraktığı mirası oluşturan, komünler, fabrika komiteleri, bölünmez sendikalar, işçi konseyleri, milisleri ve kolektifleri yaratmıştır. Ancak, Rusya'da totaliter devlet kurulması fiyaskosu, bir zamanlar uluslararası işçi sınıfına atfedilen, kapitalizmin mezar kazıcısı şeklindeki tarihi rolün sorgulanmasına yol açtı. Parlamento seçimlerindeki kitlesel katılım, kitlesel tüketim ve eğlence endüstrisi gibi gerçekler, burjuva ahlakını benimseyen bir emekçi nüfusu ortaya çıkardı. Hizmet sektörünün genişlemesi ya da otomasyon gibi gerçekler ise, üretim ve proletarya arasında genişleyen uçurumu ve hepsi birden, çözünme sürecinde olan bir sınıf toplumunun, bir kitle

toplumunun varlığı vurguluyor. Nasıl ki sınıflar, olgunlaşmamış kapitalizmin eseridir, kitleler de olgunlaşmış kapitalizmin eseridir. Bunların nedeni, üretimde ve yönetilen tüketiminde teknolojinin baskınlığı karşısında işçi sınıfının düşüşüdür. Sınıfların aksine, kitleler kendilerini özgürleştirmekten acizdir. Köklerinden sökülmüş bireylerden oluşan kitleler, propaganda veya gösteri dolayımı olmayan her tür dayanışma ya da ilişkidен kopmuşlardır. Sosyal düzlemde bunun anlamı, artık tüm hayatın, tüketimin telkin edildiği, gözlemlendiği ve zorlandığı bir özel hayat haline gelmesidir. Kitle toplumunda kumanda teknolojidedir; insan makinenin ham maddesidir, bir sosyal mekanizmanın kendinden daha mekanik bir diğerini inşa etmek için kullandığı bir alettir. Baskın değerler, doğrudan teknik değerler haline gelmiştir çünkü teknoloji, hem sermaye oluşumu açısından, hem de güç aygıtı olduğu için belirleyicidir. Kitle toplumunun aynı anda bir fabrika, bir alışveriş merkezi, bir hapisane ve bir laboratuvar olma eğilimi, ya da diğer bir deyişle, otonom güç aygıtının, iradesiyle, yaşamı bu dört alt sisteme denk düşen kriterlere göre belirleyebilecek hale gelmesi, kapitalizmin gerçek temel çelişkisini ortaya koymaktadır, yani emtianın teknosever mantığının, kendi biyolojik çevresi dâhil, kontrolünü ele geçirdiği toplumsal

yaşamla arasındaki çatışmanın ürettiği çelişkiyi. Mesai bittiğinde sömürü sona ermez. Yaşamın tamamına el konulmuş durumdadır ve bunun ekolojik sisteme etkisi göz önüne alındığında, tüm yaşam doğrudan tehdit altındadır. Çelişki, türlerin yaşamını tehdit ederek zirveye ulaşır. Kapitalizm, ileri evresinde, siyasi, ekonomik ve ahlaki ideallerin bir teknolojik ütopyaya yol açacağını ve sonuçta teknolojinin, ya da “ölü emeğin” tüm yönleriyle yaşamı kucaklayacağını iddia eden araçsallaştırma dönemini kapatıyor, çünkü “ölü emek” giderek daha yapay ortamlara yayılıyor. En-son teknoloji, ileri kapitalizmde insanın kaderidir. Böyle bir rejimde, teknolojik yeniliğin yolunda devam etmesi dışında hiçbir umut yoktur. Ancak bu yolda, -adına ister teknokrat oligarşi deyin, ister basitçe mega makine-güç aygıtının talepleri nedeniyle, insani özelliklerin hepsi kaybolacak ve gezegen yok edilecektir.

Altmış ve yetmişli yılların isyanları, eski işçi hareketinin kısıtlarına işaret ederek, devrimi, yaşamın bütünsel ve yıkıcı bir dönüşümü olarak tanımladı. Sitüasyonistlerin “Proleter, hayatı üzerinde hiçbir gücü olmayan ve bunu bilen kişidir” tanımı, sınıf mücadelesini günlük hayatın zeminine taşısa da, Amerikalı radikallerinin daha uyumlu olan mücadeleciler toplumlara ya da kardeşlikleri ile karşılaştırıldığında, Situasyonist Enternasyo-

nal'in konseyci işçiliği ile bir ölçüde çatışyordu. Avrupa'da, endüstriyel proletarya hala üretimin merkezindeydi ve yeni sınıf bilinci eskisi ile anlaşmazlığa girdi. Genç radikaller, kendilerini sıklıkla fabrikalardaki eski militanlarla çatışma içinde buluyorlardı. İşçi ideal, her türlü özgürlüğü, deneyim serbestliğini ve tüm toplumsal ön yargı ve sözleşmelerin kaldırılmasını talep eden yaşam biçimlerinin yaygın şekilde ortaya çıkmasıyla tamamen geçersiz hale geldi. İşçi hareketinin son dalgaları, modernleşme sürecinin krizine tepki olarak, bir tür "işçi özerkliğinin" yenilenme ya da ikinci bir hareketlenme yanılsaması yaratabiliyordu. Ancak bunlar, bir bütün olarak çok daha ileri gitme potansiyeline sahip olan hareketin, en kati yenilgiye uğrayan kesimlerinden geliyordu. Fabrikalardaki isyan, gündelik hayatın isyanıyla el ele gittiği sürece, bir ölçüde yeniden keşif ve otonomi imkanı vardı, ama bu birliktelik kısa sürüyordu. Sonraki yıllarda, yenilginin acı tadı, önceki yılların gerçekçi olmayan iyimserliğini bastırdı. Kurumsallaşma, devlet yardımları ve seçim mekanizmaları ile birlikte işçi bürokrasi, radikal işçilerin giriştikleri küçük çaplı çatışmalarla önleyemeyen, son derece gerici bir unsura dönüştü. Nadir istisnalar dışında, bu hareket aynı arazide kaldı; ücretler, mesai saatleri ya da iş güvenliği konusundaki mücadeleler, ne

kadar meşru ya da ne kadar şiddetli olursa olsunlar ve mücadelelerinden ne kadar çok sayıda meclis oluşursa oluşsun; sermayenin sınırlarını aşmadılar ve bu nedenle, ne siyasal-sendikal kayırmacılığı yıkabildiler, ne de günlük yaşamın sömürgelekten kurtulmasına katkıda bulundular. Kapitalizme karşı değil, kapitalizmin kendi kendini tasfiye sürecine giren belirli bir biçimine karşı savaştılar. Dahası, sermayenin seksenlerdeki saldırısı, gümrükleri açtı, tüketimini genelleştirdi ve fabrikalardaki radikal isyanlara son verdi. Otomasyon, ücretli emekçi kitlelerini inşaat, dağıtım ve turizme yöneltti. Sendika sözleşmeleri ise, eski, dikey müzakere modelini geri getirdi ve isyanlarda sınıf bilincinin üzerini örttü. Geri kalanı da baskı halletti. İş yerindeki mücadele, kapitalist felaketlerin olmadığı, kısıtlanmayan bir yaşam için olan mücadeleden kesin olarak ayrıldı. Devrim fikri tümüyle itibarsızlaştırıldı ve ütopyalar müzesine gönderildi. İşçiciliği savunanlardan arta kalanlar, tüketici, uysal ve yönlendirilebilen bir ücretli emekçi kitlesinin gözetimi ve evrensel kurtuluş ideallerinin taşıyıcısı olan soyut bir işçi sınıfının hayali arasında gittikçe daha fazla sıkıştı. Bu kesim, bu noktadan sonra kendini gettosuna kapattı; dogmaları, simgeleri ve ritüelleri ile birlikte fraksiyonlar biçiminde hayatta kaldı; yetersiz bir toplumsal analiz ve pratikten doğan basit bir

ideoloji olmaktan vazgeçti ve teknolojik çağda ona ayrılan yere yerleşti.

İşçilik (Uvriyerizm):

Ücretli emeği ve onun yol açtığı sömürü ve yabancılaşmayı fark etmiş olan bireylere propagandasını yapmayı savunan ideoloji. Stalinizm ve Nazizm gibi birçok devlet ideolojisinde bu tür bir işçi hayranlığı vardır. İşçiler, ulusun, ekonominin ve kapitalin inşasındaki rolleri nedeniyle onurlandırılırlar. İşçilik sadece “üretken” emeği destekler.

Proletarya devrimini savunanlar gibi, emeği, toplumun tamamının ortak, örgütleyici ilkesi olarak düşünenler, sosyalizmi, sermayeden kurtarılmış evrimsel süreçler yoluyla toplumsal reform arayışında olan bir işçi rejimi olarak sunarlar. Bu perspektifle bakıldığında -ilerlemenin ya da burjuvazinin perspektifiyle- sosyalizm, kapitalizmin düzeltilmiş bir halinden başka bir şey değildir ve işçi hareketi modernleşmenin bir aracıdır. Bu yolculuk çok fazla toparlanma gerektirmiyordu ve işçici bürokratlar tüm sonuçlarını bilerek bunu seçtiler: adına ister “refah devleti” densin, ister “üst düzeyde gelişmiş toplum”, gerçek kapitalizm

gerçekte mümkün olan tek sosyalizmdi. Bu görüşe göre, asıl tehlike, entegrasyon değil, dışlanmadır; yani çok fazla kapitalizm değil, çok az kapitalizmdir. Geçmişte, sosyalizm sıklıkla, kapitalizmin tutarlı biçimi olarak ortaya atılıyordu; artık daha “insan” (ve daha Keynesçi) uyarlamasının mümkün olduğu düşünüldüğüne göre, kapitalizm, sosyalizmin tutarlı biçimi olduğunu kanıtladı. Anti-kapitalizm, eğer bir çelişkide sıkışıp kalmak istemiyorsa, üretim güçlerine ve piyasanın yasalarına temelden bir tepki vermelidir. Malların üretimi ve dağıtımı, sırf üretim ve dağıtım işçilerin eline geçti diye, malların üretimi ve dağıtımı olmaktan çıkmayacaktır; ve eğer bu gerçekleşirse, tam olarak yok etmek istediği şeyleri, şu ya da bu biçimde yeniden üretecektir: patronlar, özel mülkiyet, sanayi, pazar ve devlet. Emek, tamamen gelişmiş bir tüketim toplumunun içine yerleştirildiğinde, artık özgür toplumun temellerini oluşturmak bir yana, bir ezilenler toplumu bile oluşturamaz. Özgür toplumun temeli, ancak yaşam olabilir.

Proletaryayı kaldırmadan kapitalizmi ortadan kaldırmak, kapitalizmin başka bir biçimini ve sonuç olarak başka bir egemen sınıfı ve bir başka devleti yeniden üretmeye eş değer olurdu. İlerleme ideolojisini reddetmeden proletaryayı ortadan kaldırmak da aynı sonuçlara götürür. Emtianın saltanatını sona

erdirmek istiyorsan, emeği de, onun varlığını sağlayan teknolojiyi de ortadan kaldırmalısın; kısacası, bireyleri işçi olma durumundan özgürleştirmelisin, onları ücretli emekçilere, makinenin aksesuarlarına ve tüketimin kölelerine dönüştüren nesnelleştirilmiş toplumsal ilişkilerden özgürleştirmelisin. Emeğin nesnelleştirilmesi öncelikle üretim araçlarında engellenmelidir, ama bu, üretim araçlarının kolektif olarak ele geçirilmesi ya da otomasyon yoluyla değil, kent-fabrika sisteminin sökülmesi ve merkezileştiren makinelerinin terk edilmesiyle gerçekleştirilmelidir. Bu süreç aynı zamanda dolaşımda da gerçekleştirilmelidir, ama sadece paranın ve pazarın değil, yeni emek biçimi olan teknolojik boş zaman eğlencelerinin de kaldırılmasıyla. Emekten kurtarılan bir yaşam, boş zaman değildir; diğer şeylerin yanında, üretken faaliyetlerin, “doğayla metabolizmanın”, ihtiyaçları karşıladığı ama sosyal işlevselliği belirlemediği, “evrensel kardeşliği” hiçbir şekilde değiştirmedeği (diğer bir deyişle, özgür toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesini engellemediği) bir yaşamdır. Devrimin peşinde olduğu şey, bireylerin yaşamı geri almak için, yaşamın bütün anlarını özgürce inşa ederek, emek zincirlerini —özellikle de teknolojik olanları— kırmasıdır. Yapaylaştırmaya son verdiğinde, ihtiyaçların, erotizmin, arzuların ve hayallerin manipölasyonuna son verdiğinde,

gücün ve teknolojinin özerkliğinin getirdiği kısıtlamalara son verdiğinde, yaşam engellerden ve dayatmalardan kurtulacak ve kendi hizmetinde olacaktır: emek ve tüketim alanından, yani zararlı olgulardan ve teslimiyetten kaçacaktır. İnsan ile makine arasındaki, insanlık ile doğa arasındaki veya daha doğrusu bireyler ve şeyler arasındaki ilişkilerin yeniden keşfedilmesi gerekecek ve toplumun ahlaki olarak ve hiyerarşiler olmaksızın, tarımı, sanatı ve gerçek ihtiyaçların ve arzuların karşılanmasını esas alan çok yönlü bir teknolojinin yardımıyla, karşılıklı birlikte yaşamının gereklerine göre yeniden yapılanması gerekecek. Toprağın dengesini geri getirmek, şehirlerin büyüklüğünü azaltmak ve çevreyle, tahakküme dayalı olmayan, yeni ilişkiler kurmak. Özgür toplumlar oluşturmak. Geçmişte ve bugün toplumsal gelenekler, sosyal yaşamın ritmini düzenlese de; bu paradoksal olarak, geçmişin o ya da bu anına geri dönüleceği anlamına gelmez. Bilakis, bugün temiz bir sayfa açmak gerekir.

Anarşist Kütüphane

Miguel Amorós
Sermaye, Teknoloji ve Proletarya
28.10.2012

Capital, technology and proletariat, Anarşist
Ekonomi Tartışmaları - 25, 26, Meydan Gazetesi
Çeviri: Özgür Oktay

tr.anarchistlibraries.net